

Devletler Hukuku Mu? Erkekler Hukuku Mu? Uluslararası Hukukun Kuruluş, İşleyiş ve Pratiklerine Dair Feminist Eleştiri

Is It the Law of States or the Law Of Men? Feminist Criticism of the Establishment, Functioning and Practice of International Law

Edanur KICIT¹ Yasin ÖZTÜRK²

¹Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat/Türkiye, edanurkicit@gmail.com

²Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Tokat/Türkiye, yasin.ozturk@gop.edu.tr

ÖZET

Feminizm, kolektif bir kadın hareketi olarak 18. yüzyıldan itibaren görünür olmuştur. Kuşaklar çerçevesinde kendi içerisinde kadının toplumdaki konumuna dair eleştirel bir yaklaşım getiren bu hareket için yasa ve pratikler de bir eleştiri alanı haline gelmiştir. Hukuk kurallarının oluşumu, işleyişi ve sonuçlarına dair eleştiriler getiren Feminist hareket benzer eleştirileri uluslararası hukuka dair de getirmektedir. Feminist yaklaşımın başlıca eleştirilerden bir tanesi, uluslararası hukuk kurallarının oluşması süreçleri, karar alma mekanizmaları ve uluslararası örgütlerin yapılarının eşitsiz bir düzenin kaynağı ve sonucu olduğudur. Çalışmada, iç hukuk kurallarındaki eşitsiz ve kadının ikincil aktör olarak konumlanan pozisyonunun eleştirisinin sunulması ile uluslararası hukuku temsil eden, iki veya çok taraflı antlaşmalar, kurumlar ve pratikler üzerinden uluslararası hukuk disiplininde ataerkinin genel kabul olduğunun, bu eşitsiz işleyişin değişmesine dair bir gerekliliğin ve çabının olmadığının ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışan feminist teori perspektifinden uluslararası hukuk disiplini ele alınmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak feminist teori tanımlanmakta ve uluslararası ilişkiler disiplinine dair söylemlerine değinilerek feminist yaklaşımın kavramsal çerçevesi hakkında bilgi verilmektedir. Uluslararası hukuk disiplini feminist teori bağlamında ele alınırken önce hukuk disiplini içerisinde yeri belirlenmeye çalışılmakta sonra yaklaşımın uluslararası hukuka temel eleştirilerinin analiz edilmesi yoluyla uluslararası hukukun ataerki yapıyı sorgulanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Feminizm, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Toplum, Karar Alma Süreçleri

ABSTRACT

Feminism, as a collective women's movement, feminism has been visible since 18th century. Laws and practices have also become an area of criticism for this movement, which has brought a critical approach to the position of women in society within the framework of generations. The Feminist movement, which brings criticisms about the formation, functioning and consequences of the rules of law, brings similar criticisms about international law. One of the main criticisms of the Feminist approach is that the processes of formation of international legal rules, decision-making mechanisms and structures of international organizations are the source and result of an unequal order. The aim of the study is to present a critique of the unequal position of women as a secondary actor in domestic legal rules and to show that there is a general acceptance of patriarchy in the discipline of international law through bilateral or multilateral treaties, institutions and practices that represent international law, and that there is no need and effort to change this unequal functioning. In this study, the discipline of international law is tried to be discussed from the perspective of feminist theory that tries to achieve gender equality. In this context, firstly, feminist theory is defined and information about the framework of the feminist approach is given by referring to its discourses on the discipline of international relations. While the discipline of international law is discussed in the context of feminist theory, first it is tried to determine its place in the discipline of law and then the patriarchal structure of international law is tried to be questioned by analyzing the main criticisms of the approach to international law.

Keywords: International Law, Feminism, International Relations, International Community, Decision-Making Processes.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi

Başvuru Tarihi: 17 Mayıs 2023

Kabul Tarihi: 24 Haziran 2023

Makale Türü

Araştırma Makalesi

ARTICLE INFOS

Article History

Received: May 17, 2023

Accepted: June 24, 2023

Article Type

Research Article

1. Giriş

Kökenleri 18. yüzyıla uzanan feminist hareket, özünde kadının toplumdaki varlığının erkekler üzerinden yorumlanmasına karşı çıkış, bunun bir sömürü ve eşitsiz bir ilişki kurduğu söylemi çerçevesinde oluşmuştur. Bu eşitsiz düzen toplumun tüm katmanlarında varlığını sürdürmüş, değişen ve farklılaşan düzen sistemlerinde kendisini yeniden üretmiştir. Feminist yaklaşım, içinde şiddeti de barındıran bu eşitsiz düzene eleştirel bir yaklaşım getirmektedir. Bu eleştirel yaklaşımın konu olduğu alanlardan bir tanesi de hukuktur. Toplumsal düzen kurallarının kamu aracılığıyla oluşturulduğu, kolluk ile korunan, mahkemelerce de yargısal süreçlerinin yürütüldüğü hukuk düzeni, feminist yaklaşım kadının ikincil bir unsur olarak değerlendirildiği, erkek egemen düzeni kuran ve sürdürülmesini sağlayan, kadının özgün durumunu göz ardı bir düzen olması yönüyle eleştirilmiştir.

Bu çalışmanın temel hipotezi, genel hukuk kurallarının inşası, uygulanması ve ihlali halinde oluşacak yaptırımların değerlendirilmesi süreçlerinde ataerkinin temel aktör olarak bulunduğu tipik durumun, uluslararası hukukla bağlı tüm süreçlerde de sürdürüldüğü, erkek egemen iktidar ilişkilerinin uluslararası hukukta da bir iktidar ilişkisi kurduğu ve kadının uluslararası hukukla bağlı tüm durumlarda ikincil aktör olarak konumlandırıldığıdır. Çalışmada, temel hipotez ile bağlı olarak, uluslararası hukuku temsil eden, iki veya çok taraflı anlaşmalar, kurumlar ve pratikler üzerinden uluslararası hukuk disiplini de ataerkinin genel kabul olduğunun, bu eşitsiz işleyişin değişmesine dair bir gerekliliğin ve çabanın olmadığına ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Çalışma özünde, feminist teorinin temelde ortaya koyduğu, erkek egemen bir yapıda hukuk ve diğer pratiklerde erkek üzerinden kadının varlığının meşrulaştırılması söyleminin benzer biçimde uluslararası hukukta da sürdürülüp-sürdürülmediği sorusuna cevap aramaktadır. Çalışma nitel araştırma yöntemleri kullanılarak oluşturulmuştur. Bu yöntem ile feminist teorinin temel argümanları ile uluslararası hukukun bir biçimi olarak ifade edilebilecek olan uluslararası örgütler, kaynaklar ve pratikler çerçevesinde bir analiz yapılmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tarih ve teorik çerçeveden feminist yaklaşım ele alınmaktadır, ikinci bölümde feminizm-hukuk ilişkisi feminist yaklaşımlar çerçevesinden incelemekte, üçüncü bölümde ise, feminizmin hukukla olan ilişkisi temel alınarak uluslararası hukuk anlaşmaları, kurumlar ve pratikler çerçevesinde incelenerek temel hipotezin analizi yapılmaktadır.

2. Feminizm

Feminizmin tanımı, koşullara ve değişen kadın hareketlerine bağlı olarak zaman zaman farklılaşıyor olsa da özü itibarıyla kadın olmanın sonucu olarak ortaya çıkan, sömürü ve baskıyı ortadan kaldırmaya yönelik bir anlayışı ifade eder (Watkins, 2000: 2). Feministler, erkeklik ve kadınlık kavramının sosyal yapılanması sonucunda kadınların öteki haline getirildikleri sisteme (patriyarka) karşı mücadele etmektedirler. Feminizm ile ilişkilendirilebilen tüm kavramları idrak edebilenin ön koşulu kadın hareketinin kaynağının anlaşılması ile doğrudan ilişkilidir. Kadın hareketi- bazı yazarlara göre değişiklik gösterse bile- genel olarak 3 kronolojik sürece (Birinci /İkinci /Üçüncü Dalga Feminizm) ayrılır. Bu ayrımın temel sebebi, kadınların farklı dönemlerde farklı taleplerde bulunmasının yanında erkeklerin baskın oldukları sosyal sisteme başkaldırı mozaiklerinin farklı eleştirilerini oluşturmalarından ileri gelmektedir (Taş, 2016:164).

Birinci Dalga Feminizmin kökleri 18. yüzyıla dayanmakla birlikte, ilk olarak 19. yüzyılın ortalarında kadınların oy hakkı mücadelesiyle kolektif hale gelmiştir. Liberal feminizmin öncülüğünde gelişen ilk dalga hareket içinde kadınlar, liberalizmin temel unsurlarının içine dahil olmaya çalışmışlardır. Liberal feministler bu dönemde kadınların ev içine deyim yerindeyse "tıklımasının" karşısında durmuşlar ve kadınları özel alandan çıkarıp kamusal alanda görünür kılmaya uğraşında bulunmuşlardır. Bu açıdan liberal feministler olarak tanımladığımız kadınlar, birinci dalgada kamusal alanın parçası olabilecekleri vatandaşlık, eğitim fırsat eşitliği gibi temel haklar için mücadele etmişlerdir. Sömürü ile mücadeleyi özel alandan çıkmakta gören liberal feministler, kamusal alana çıkmayı başarmakla birlikte sömürü ilişkisini sonlandıramamışlardır. Bir başka ifadeyle, kadının ev içi sömürüsü değişime uğramamış bilakis kadının kamusal alanda görünür olması kadın hareketi açısından pozitif bir basamak oluşturmasına karşın sömürünün çeşitliliğini de arttırmıştır (Güneş, 2017: 246).

Kadın kurtuluş hareketi olarak da bilinen ikinci dalga feminizm, 1960'larda yalnızca siyasi ve hukuki hakların kazanılmasının yetersiz kaldığını gören kadınların mücadelesinde kendisini göstermiştir. Bu dönemde kadınlar "kişisel olan politiktir" sloganı ile eşitlik söylemini özel alana da taşımışlar ve kendilerinden önceki feminist hareketin gözden kaçırdığı özel alan sömürüsünü görünür kılmaya çalışmışlardır. Ayrıca İkinci Dalga kadın hareketinin bilincine, kendilerinden beklenen davranış kalıplarına uymalarının gerekliliğine cinsiyetlerinin kaynaklık etmediği fikrinin aksine toplumsal normların kültürel yapının bir ürünü olduğunu fark etmeleri etki etmiştir (İnce, 2018). Bir başka deyişle, sosyo-kültürel yapı kadınlık ve erkeklik rollerini yaratarak hiyerarşi kurulmasını sağlamıştır. Buradan hareketle dönemin sloganı haline gelen Simone de Beauvoir'ın "kadın doğulmaz kadın olunur" sözü yaratılan kadınlık rollerinin altını çizmesinden dolayı önemli olmuştur. Yine aynı dönemde ortaya çıkan "bütün kadınlar kız kardeşler" sloganı erkek tahakkümü karşısında kadın sorununun evrensel niteliğini vurgulamıştır. Bundan başka dönemin belirleyici taleplerinin önemli bir bölümünü kadın cinselliği oluşturur. Kadının bedeni üzerinde söz sahibi olma isteği kürtaj ve doğum kontrolü politikalarının değişimi isteminde kendisini gösterir (Kolay, 2015: 6).

1980'lerin sonlarında ise Post Feminizm olarak da ifade edilen üçüncü dalga feminizm, ikincidalgı feminizmin kız kardeşlik söylemini eleştirerek ortaya çıkmıştır. Kadınların sınıf, ırk, din, cinsel kimliklerinin farklılığının kız kardeşlik söylemiyle aynılık potasında eritilmesinin kimi kadın kimliklerini görünmez kıldığı ifadesi dönemin ana unsurlarından birini oluşturmuştur (Leslie ve Drake, 1997). Bu noktada artık feminizm beyaz orta sınıf kadının sorunlarını ifade etmek dışında söylem ve pratikler geliştirmiştir. Ayrıca yine bu dönemde Judith Butler'ın Queer kuramı, toplumsal cinsiyetin hangi cinsiyetleri veri olarak işlediğini tartışmaya açarak, biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ilişkisine dair bir eleştiri geliştirilmiştir. Yazara göre kadın ve erkek üzerinden konuştuğumuz cinsiyet kavramının heteroseksüel olması kendini böyle tanımlamayan bireyler için kısıtlayıcı ve sorunlu bir niteliğe sahip olmaktadır. Böylece LGBTQ+(lezbiyen, gey, biseksüel, trans, queer, diğer) hakları üçüncü dalganın konularından biri olmuştur (Butler, 2009: 73).

Birinci dalgadan günümüze feminizm başlığı incelediğinde çok parçalı bir bütün gözümüze çarpmaktadır. Feministler her dalga içinde gelişim göstermiş ve liberal, sosyalist, radikal, kültürel² gibi türleri ortaya çıkarmış ve sömürünün bambaşka uçlarının sorgulanmasına sebep olmuşlardır. Bu çeşitlilik, özünde, temel kadın sorununa yönelik

1 Bkz. Simone De Beauvoir, *The Second Sex*, ed. H.M. Parsley, Lowe and Brydone, London, 1953.

2 İlerleyen kısımlarda yaklaşımlara yönelik bilgi sunulacaktır.

olmakla birlikte, kaynağın değişimi ve mücadele yöntemlerinin farklılığını içermektedir.

3. Feminist Bakış Açısından Uluslararası İlişkiler

1980'li yıllarda uluslararası ilişkiler disiplininin parçası haline gelen feminizm, uluslararası ilişkiler dergisi Millennium'da, 1988 yılında feminizme yer vermesiyle, uluslararası camiada dikkate alınmaya başlamıştır. Bundan sonra Birinci Dünya Savaşı sırasında kadınlar savaşın temelinde bulunan erkek egemen sistemin altını çizerek 1915'te Barış ve Özgürlük için Uluslararası Kadın Birliği'ni kurmuşlar ve barışın koşulu olarak cinsiyet eşitliğini savunmuşlardır. 1915'te yapılan Lahey Kongresi'nde ise kadınların savaşa destek vermesi koşuluyla kadın hareketinin destekleneceği tahayyülü kadınlar tarafından reddedilmiş ve kadınlar eşitliği barışçıl bir siyasi ortamla özdeşleştirmişlerdir (Ünlü, 2020:119-120). Bununla birlikte ilerleyen dönemlerde feminist sivil toplum örgütlerinin uluslararası arenada sayıları hızla artmıştır (Özlük, 2007) Kadınların uluslararası alanda sayılarının artması, kadın hareketinin Uluslararası İlişkiler disiplini içinde görece avantaj sağlamasına olanak tanımıştır (Thorburn, 2000:4).

Uluslararası İlişkiler disiplininin realist bakış açısıyla egemen devletler arasındaki ilişkilere odaklanması, aktörlerin-yapıların ataerkil nitelikleri feministlerin eleştirine konu olmuş ve alternatif yaklaşımlar önermelerini gerektirmiştir. Feminizmin uluslararası ilişkilere temel eleştirisi disiplinin kadınları dışlayan bir yaklaşımda konumlanmasından ileri gelmektedir. Feminizme göre, disiplin, toplumsal cinsiyete yönelik soru sormamakta, var olan sorulara cevap aramamakta ve bu bilinçli davranış modeli cinsiyetsizleştirme olarak nitelendirilmektedir (Slyvester, 1994). Uluslararası ilişkilerin neredeyse tüm süreçleri feminizme göre, yalnızca erkekleri içermesi nedeniyle sorunlu bir noktada durmaktadır (Tickner, 1994: 7). Uluslararası alan ataerkinin hükmettiği bir oyun sahasına dönüşmüş ve kadınlar bu alandan soyutlanmışlardır (Atmaca ve Ercan, 2018: 13). Uluslararası ilişkilerin karar alıcıları -ulusal mekanizmada olduğu gibi- erkeklerden oluşmaktadır. Bu iktidarın erkekleri içeriyor olması durumu ve bu durumun doğalmış gibi tanımlanması feministlerin uluslararası alanda mücadele etmesini gerektirmiştir. Bu noktada feministler uluslararası ilişkilerde kadınların deneyimlerine yer verilmemesinin de adil olmadığını ifade ederler (Brown, 1988: 465). Kadın deneyiminin değerlendirilememesi de yine eril sistemin bir sonucu olarak ifade edilmektedir.

Uluslararası ilişkilerde savaş söz konusu olduğunda kadınların konumu zayıf ve korunmaya muhtaç olarak görülmüş ve bu kurguyu destekler nitelikte bir anne kutsallığı da aile içinde ön plana çıkartılmıştır. Savaşın getirdiği tüm negatif durumlar kadın fitratına aykırı bulunmuş dolayısıyla kadınlara cephe gerisinde görevler verilmiştir (Emir, 2016:146). Bu koruma durumuna rağmen kadınların savaş sırasında yaşadıkları tecavüzler ve çeşitli tehlikeler feministler tarafından doğrudan şiddet olarak yorumlanabilir (Tür ve Koyuncu, 2010: 12). Feministler, uluslararası alanda savaş durumlarında kadınların korunmasıyla ilgili çabaları sorgulamakta ve tecavüzün milliyetçi dava kurgusundan ötekinin kültürünü simgeleyen kadın bedeni üzerinde bir savaş pratiği haline getirilmesiyle de mücadele etmektedirler (Sağol, 2016:227). Kadın bedeni savaşlarda mağlup tarafın vatan toprağı olarak kurgulanmış ve bu toprağı tecavüz erkek arzusuyla özdeşleştirilmiştir. Buna göre kadın bedeni sahip olunması gereken toprak parçası yani eril tahayyülün vahşetine maruz bırakılmıştır (Özdemir, 2015: 311). Bundan başka kadınların barış isteminin onların doğal bir özelliği olarak yansıtılmasının aslında erkin hissedarı olmamaya itilmelerinden kaynaklı olduklarını düşünen feministler, kadınların tarih boyunca cinsiyet klişelerinin çok ötesinde davranış kalıplarını benimsediklerini vurgulamışlardır. Kadınların

kadın oldukları için değil feminist oldukları için barış yanlı olduklarını zira militarizmin doğrudan kadınların yaşamını etkilemesinin ve savaşın çilesini en çok kadınların çekmesinin, savaş durumuna karşı çıkmayı beraberinde getirdiğini iddia etmektedirler (Savran, 2013: 215).

Uluslararası ilişkilerde feminist yaklaşımlar, uluslararası ilişkilerin devlet egemenlik ve güvenlik gibi kavramlarının feminizmin eklemlendiği bir yorumla dönüşüme uğraması gerektiğini söylemekte ve uluslararası ilişkilere dair tüm analizlerin içine toplumsal cinsiyet kavramının dahil edilerek yeniden yorumlanması ihtiyacının da altını çizmektedir (Tickner and Sjoberg, 2007: 186). Feminist yaklaşıma göre devlet eril olarak kurgulanır ve buna göre devletin uyguladığı yasalar ve politikalar ile ataerkinin yeniden üretilmesini ve dönüşmesine katkı sunar (MacKinnon, 2015: 188).

Uluslararası ilişkilerin geleneksel teorilerinden biri olan realizmi de şiddetle eleştiren feminizm, uluslararası ilişkiler alanının devlet merkezci bir anlayışla anaerşik bir yapı olarak görülmesinin realizmin bir kurgusu olduğunu ve analiz aracı olarak cinsiyet ilişkilerini de kapsayan sosyal ilişkilerin ele alınmamış olmasını yanılgı olarak nitelendirmektedir (Tickner, 1991: 46). Devletin güvenliği yerine bireyin güvenliğinin temel alınması gerektiğini ifade eden feminist yaklaşım devlet davranışlarından etkilenenlerin bireyler olduğunu ve alan incelenirken bu durumun dikkate alınması gerektiğini söylemektedir (Birdişli, 2017:100). Güvenlik kavramının ancak öznesiyle düşünüldüğünde anlam kazandığını ifade eden feministler güvenliğin bireyden bağımsız düşünülemeyeceğini vurgularlar. Devletin güvenlik algılaması örneğin toprak bütünlüğüyle ifade edilirken bireyin bu algısı farklılaşabilmektedir. Bu sebeple realizmin güvenlik anlayışı bireyden uzak ve sorunludur. Bu açıdan kimin güvenliği sorusuna feminist yaklaşımın verdiği cevap bireysel güvenlik ve özellikle kadın güvenliği olmaktadır. Kadın deneyimleri ve güvenlik birbirine sıkı bağlarla bağlıdır zira güvenliğin sağlanmadığı her savaş ve şiddet durumundan en çok kadınlar zarar görmektedir (Waeber, 1995: 56). Feministler devletin güvenliği sağlayan ayrıcalıklı ve maskülen rolünü de eleştirerek devletin kolluk kuvvetlerinin bilhassa kadına şiddet noktasında cinsiyetçi kurulumunu konu etmekte ve bu sayede yeniden üretilen cinsiyetçi karakterin kadınlara koruma sağlama noktasında yetersiz kaldığını ifade etmektedirler. (Brown, 1992, 25).

Thomas Hobbes'un doğa halini temel alan realizmin güvenlik anlayışını da bu açıdan yapı söküme uğratan feminist yaklaşım, doğa hali betimlenirken kadınların bu resmin içinde bulunmadığını dolayısıyla erkek yaklaşıma dayanan güvenlik anlayışından söz edildiğini söyleyerek eleştiride bulunmaktadır. Bununla birlikte feministler yeni bir güvenlik anlayışının oluşturulmasını ise ancak uluslararası siyasetin konuları olan erkeğe ithaf edilen yüksek politika (güvenlik, askerikapasite vs.) ve kadına ithaf edilen alçak politika (göç, çevre) kavramlarını içinde barındıran ataerkil hiyerarşinin yıkılmasına bağlı kullandıklarıdır (Sheehan, 2005: 166).

Bu açıdan feminist yaklaşım uluslararası ilişkilerde erkeklik ve kadınlıkla özdeşleştirilen değer ve simgelere de toplumsal cinsiyet dahil edilmediği için karşı çıkmaktadır. Örneğin devlet veya egemenlik kavramlarının eril karakterin yansıması gibi görülmesi doğalmış gibi sunuluyor olsa da aslında feminist yaklaşıma göre kurgulanmıştır (McNamara, 1993:550-552). Çünkü şiddet, iktidar ve egemenliğe ait söylem ve pratiklerin erkekle olan bağının inşa edildiği ortaya konulmaktadır. Karakterize edilen bu kurguda "erkek aktiftir, kadın pasif; erkek etkendir, kadın edilgen; erkek rasyoneldir, kadın duygusal" (Tickner, 2002: 4) denilerek erkek egemenlik meşrulaştırılmakta ve hiyerarşi oluşturulmaktadır.

Uluslararası sistemdeki bu eşitsizliğe liberal feministlerin çözüm yolu temsil vurgusu olmuştur. Liberal feministler kadın temsiliinin uluslararası alanda sayısı arttıkça eşitsizliğin son bulacağına inanmaktadır. Dolayısıyla liberal demokrasi ve kurumların artışı ve

kadınların dahli eşitsizliği giderecektir. (Tür ve Koyuncu, 2010: 8-9). İnşacı feministler ise, uluslararası ilişkiler disiplinde var olan kavramların (güç, güvenlik, ulusal çıkar, devlet, politika) aktörler tarafından kurgulandığını ve daimi olmadıklarını ileri sürerler. İnşacı edilen bu yapılar toplumsal cinsiyet göz ardı ederek oluşturulmuştur ve bunu değiştirmek inşacı feministlere göre mümkündür (Tickner, 2005: 2175). Sosyalist feministler de kadın sömürsünü kapitalizmin bir iç dinamiği olarak görür ve çözümün bu anlamda ancak sistemin dönüşümüyle mümkün olabileceğini ifade ederler (Rowbotham et al., 1984: 290). Kadının sistem içindeki yerini anlamayı sistemi oluşturan tarihsel koşulları incelemeye bağlı kılan eleştirel feministler ise sistem içindeki tüm kurumların bir sömürü aracı olduğunu ileri sürerler. Sömürüyü hem kapitalizme hem ataerkiye dayandıran eleştirel feministler liberal feministlerin temsil iddiasına da karşı çıkar ve özellikle güvenlik politikaları bağlamında kadın temsiline artmasının kadın güvenliğine fayda sağlamayacağını ifade ederler zira onlara göre devlet başlı başına bir yapı olarak kadın güvenliğini tehlikeye sokmaktadır (Blanchard, 1988).

4. Feminizm ve Hukuk

Feminist yaklaşımların hukuka dönük eleştirileri, uluslararası hukukun hukuk disiplininin bir alt dalı olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu yönüyle her ne kadar uluslararası hukukun diğer hukuk dallarına nispeten özgün bir düzen pratiği olsa da, özünde hukukun amaç ve ilkelerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu haliyle feministlerin hukuka eleştirisi aynı zamanda uluslararası hukuka olan eleştirilerinin bir kaynağını da oluşturmaktadır. 1970'lerle birlikte hukuku konu almaya başlayan feminist yaklaşım, temelini hukukun cinsiyet eşitsizliği söylemi ve bu doğrultuda kadın yaşamının özgün pratiklerinden alır. Ataerki hukuk yapısı içerisinde kadının konumunu inceleyen ve bununla mücadele etme yöntemleri geliştiren feminist yaklaşım, kadının hukuk içerisinde eşit olmayan konumunu ortaya çıkararak ilgili hukuk düzenlemelerini dönüşüme uğratmaya çalışır (Finley, 1988:384-385). İlk dönem hukuk-feminizm tartışmaları kadınların hukuki eşitliğini erkeklerle aynı olmaya dayandırarak ilerlemiştir. Bu dönemde doğal haklar teorisini ileri sürerek oy hakkı, mülkiyet hakkı gibi temel haklarını kazanmaya çalışan kadınlar kadının da erkek gibi insan olduğundan hareketle hukuki sonuçlar elde etme mücadelesine girişmişlerdir (Smart, 1995). Liberal feministlerin çabalarıyla bu dönemde pozitif hukuk metinlerinin eşitlik ilkesinden faydalanmaya çalışan kadınlar erkeklerin sahip olduğu haklardan kadınların da yararlanmasını istemiş ve bu yolla ayrımcılığın önüne geçileceğini iddia etmişlerdir. 1980'lerle başlayan ikinci dönem tartışmalar ise hukukun ataerki niteliği ve hukuk sisteminin değişimi üzerinedir. 1990'lardan sonra ise feminist hukukun tüm kadınları kapsamı gerektiği eylemleriyle devam etmiştir (Vilmoare, 1999: 443).

Feminist yaklaşım, hukukun erkek penceresinden oluşturulduğunu ve hukuk tarihi boyunca kadınların hukuka dahil edilmediğini ifade eder. Buna göre feminist yaklaşım hukukun cins ayrımını ortadan kaldırmayı amaçlar ve bu doğrultuda toplumsal cinsiyet kavramını dönüştürmeyi hedefler (Dahl, 1987:11). Bu hedefine bağlı olarak farklı feminist yaklaşımlar yukarıda bahsedildiği üzere alternatif çözümler sunmaktadırlar. Hukuk ortaya çıkışından bugüne ataerki olmuş ve erkeklerin kadınlar üzerindeki sömürsünü yapısal bir uygulamaya dönüştürmüşlerdir. Diğer yandan hukuk kadınların bilinç kazanması sonucunda özgürlük mücadelelerine imkân tanıyan araç olma özelliği de taşımıştır. Bu açıdan kadının hareketi, ilk elde kadınlara toplumsal cinsiyet eşitsizliği hakkında bilinç kazandırmaya çalışmakta, devamında ise hukuki eşitlik ekseninde kolektif bir mücadele sürdürmektedir. Bu mücadelede hukukun kadının özgün durumunun gözetilmemesi eleştirisi üzerinden ve feminist yaklaşımların konuya yaklaşımları

çerçevesinde, hukuku kısmen veya bütünüyle eleştirerek yapılmaktadır.

Birinci dalga feminizmde eşitlik odaklı hak talepleriyle tohumları atılan feminist hukukyaklaşımı asıl hukuk sorgulamasını ikinci dalga feminizmin çalışmaları özgürlük kapsamlı genişletilmesiyle yapmıştır. Bu çerçevede bilhassa cinsiyetçi norm ve yargı kararlarının üzerinde durulmuş ve hukukun inşa sürecinin toplumsal cinsiyet odaklı olduğunu ifade etmeye çalışmışlardır (Ecevit ve Karkiner, 2011: 159). Hukuk bireyi cinsiyetsiz sunmasına rağmen uygulanan tüm normlar erkek faydasına olmaktadır. Erkeklerin kamusal alandaki iktidarı hukukla desteklenmektedir. Özel alanda ise iktidarı hukuk tarafından sınırlandırılmayan erkekler böylece hem özel hem kamusal alanda kadınlar üzerinde tahakküm kurmaktadır. Feminist yaklaşım hem özel-kamusal alan ayrımının değişime uğraması gerektiğini hem de hukukun bu alanlara üzerinde erkek egemenliği bulunmadan kadınları dahil etmesi gerektiğini söylemektedir (Arat, 2006: 57).

Feminist yaklaşım, erkekler tarafından üretilen hukuk normlarının eşit görüngüsü olsa dahi erkek ön yargısı taşıyacağını belirtir. Ayrıca kadın yaşam pratikleri erkekler tarafından üretilen normlarla karşılanamaz çünkü kadın tecrübesinden yoksundur. Bu anlamda feminist bir hukukun oluşumu ancak kadınların hukuk yapımında rol almasıyla oluşacaktır (Baer, 2015: 1-10). Bazı hukuk normlarının toplumda kadına biçilen "kutsal annelik" söylemiyle örtüşmesi yahut şiddete maruz kalan kadınları yeterince korumayan yasalar ataerki hukukun bir görüngüsünü oluşturur. Özellikle cezalarda indirim, erteleme ve para cezasına dönüştürme gibi pratikler bu şiddetin sürdürülmesinde önemli bir aksaklığı ifade etmektedir. Feminist yaklaşım hukukun bu tarafsız görünümünü altında yatan bu erkek egemen yasaların cinsiyet eşitsizliğini güçlendirmede araç olarak kullanıldığını ifade etmekle aynı zamanda ataerkinin hukuk sisteminin arkasına nasıl gizlendiğini de gözler önüne sermiş olmaktadır (Frug, 1992). Geleneksel hukuk algıladığımız biçimiyle nötr ve herkese eşit görünüyor olsa bile söz gelimi eşitlik kadın gerçekliklerine uymamakta ve bu tür durumlara getirilen yaklaşımlar dahi hukukta kadın eşitliğini sağlamamaktadır. Bu açıdan yalnızca normları değil yargı kararlarında eleştiren feminist yaklaşım kazanılmış eşit hakların uygulanırken dahi yargı tarafından toplumsal cinsiyetin kurgularıyla anlaşıldığını ve kararlara yansındığını belirtmektedir (Sever, 2016: 19).

Feminist yaklaşım ayrıca hukuk dilini de eleştirir. Hukuk dilinin de erkek egemen olduğunu ifade eden feminist yaklaşım kadının bu dil sebebiyle yerleşik normları içselleştirdiğine, kendiyile ilgili kalıpları benimsediğine ve bilincinin körleştirildiğine inanır. Buna göre kadınların kamusal alana muhtelif sebeplerden ötürü daha az dahil olmasının bir sonucu olarak yasa yapıcı kadınların azlığı, politikaya hâkim erkeklerin ise genellikle kapitalizm ve ataerki pazarlığının sürdürücüsü niteliğini taşıma yoluyla rekabet halkasının dışına kadınları atmak istemesi, ataerki dilin egemen olmasını sağlayan faktörlerden yalnızca birkaçını oluşturmaktadır. Feminist yaklaşım hukukun bu erkek egemen diline karşılık metot olarak kadın tecrübeleriniönceleyen hikâye anlatımını kullanır.

Feminist yaklaşımın hukuk teorisinde yürütülen bir başka eleştirisi ise aynılık-farklılık tartışması üzerinedir. Aynılık yaklaşımında kadınlarla erkeklerin arasında doğal farklılıklar olmadığı savunulur ve bu yolla erkeklerle eşit hak talep edilir. Farklılık yaklaşımı ise kadınların farklı yaşam pratikleri olduğu dolayısıyla haklar ele alınırken kadınlara çifte standart tanınması gerektiği ifade edilir (Cain, 2013: 193-197). Bu noktada Martha Albertson Fineman, farklılık yaklaşımını desteklemekte ve kadınların hukuksal eşitsiz statüsünün etkin giderimi için farklılık argümanını anlamlı bulmaktadır. Yazara göre, erkek egemen hukuk yapısına kadın deneyiminden bakmak ve sorgulamak ataerkinin bir noktada kırılmasına sebebiyet verebilir ve farklılıkların altının çizilmesinin sürekli hale gelişi yasaların değişimini de beraberinde getirebilir

(Fineman, 1992: 5-7). Catharine A. Mackinnon ise yaklaşımları ayırt etmez çünkü yaklaşımların temelinde göremediğimiz bir erkek egemenlik mevcuttur. Aynılık yaklaşımı yine erkekleri standart olarak kadınların erkeklerle benzerliği üzerinden değerlendirilirken farklılık yaklaşımında da tekrar erkekler ölçüt olarak varsayılıp kadınların erkeklerden farklılığı üzerinde durulur. Dolayısıyla her iki yaklaşım da farkında olmadan kadınlara erkek penceresinden bir kadın savunması getirmektedir (Mackinnon, 1984).

Feminist yaklaşım eşit bir hukuk sistemi için mücadele ediyor olsa da feminizm türleri içinde hedef yolları farklılaşmıştır. Dolayısıyla feminist yaklaşım tüm kadınları kapsayan genelleştirilmiş bir bakış açısı taşımamaktadır. Ortak paydaları hukuk sisteminden ataerkinin atılması olan feminizmler hukuksal ideale ulaşmanın çeşitli yollarını göstererek aslında bir anlamda sömürünün de farklı bakış açılarını sunmuşlardır (Janus, 2013). Bu aşamada feminizme dair yaklaşımların hukuka dönük yaklaşımları da çeşitlenmektedir. Bu yaklaşımla feminist yaklaşımların hukuki yaklaşımlarının ele alınması önem arz etmektedir.

5. Liberal Feminizm ve Hukuk

Kadının kamusal yaşama dahil olma mücadelesini veren liberal feministler, aynılık yaklaşımını benimseyerek kadının hukuki alanda eşitliğini erkeği standart olarak savunmuşlardır. Farklılığı benimsemenin hukuk açısından çift taraflı bir yöntemi beraberinde getireceği ve bu durumun da yalnızca bir tarafın eşitsiz bir yerde konumlanmasıyla sonuçlanacağı ve yine erkek egemen sisteme hizmet edileceğini ifade ederek hukuk eşitliğini aynılık yaklaşımıyla savunmuşlardır (Emerson et al., 1971: 887).

Kadınların formel ve maddi eşitsizliklerinin değişimini kamusal alanda görünür olmalarına dayandıran liberal feministlerin hukuki eşitliği aynılığa dayandırmaları, kadınların geleneksel hukuk içinde erkeklerle eşit olmasının da nötr bir anlama gelmediği aksine görünmez erkek anlayışın bir tezahürü olduğu şeklinde eleştirilmiştir. Ayrıca hukuk ve özel alan ilişkisini yeterince tanımlamamaları başka bir ifadeyle aile yaşamına değinmedikleri için sömürüyü sadece kamusal alana indirgemiş olmaları da eksiklik olarak ifade edilmiştir (Yüksel, 2003).

6. Sosyalist Feminizm ve Hukuk

Sosyalist feminizm, kadın sömürüsünü hem Marksist sistemin kapitalizm eleştirisiyle hem de radikal feminizmin ataerki yapıya karşı konumunu ele alarak açıklamaktadır. Sosyalist feminizme göre kadınlık ve erkeklik süreçlerinin yaratılması, mülkiyet hakkıyla doğru orantılı olarak şekillenmiştir. Buna göre kapitalist sistem gelişirken kadınlara özel alanda sorumluluklar yüklenmiş ve erkeğe kamusal alanda ücretli emek rolü verilerek hiyerarşi oluşturulmuştur. Böylece kamusal alanın dışına itilen kadının ev içi emeğinin de maddi karşılığı olmaması erkeği üstün hale getirmiştir (Zillah, 1979). Sosyalist feministler, kadın sömürüsünü açıklamayı kapitalizmin ilk varlığını sürdürdüğü aile kurumuyla birlikte çözümlenmeye çalışırlar. Aile içinde yönetim erkeğin görevidir. Ekonomik konumu sebebiyle kadın bu yönetimde yalnızca görevleri yerine getiren bir araçtır. Bu açıdan kadının sömürüsü sosyalist feministlere göre ekonomik faktörlere dayandırılarak açıklanmaktadır (Yüksel, 2003).

Karl Marx'ın kapitalist düzene getirdiği temel eleştirilerden biri olan, işçinin emeğini satarken yaşadığı söz gelimi makineleşmeye işaret eden yabancılaşma kavramı, temel olarak iki biçimde gerçekleşir. İlki bir sömürü sisteminin yaratılmasıyla insanların yalnızca işçi olarak değerlendirilmesi sonucunu doğuran ve insanı yaratıcı doğasına yabancılaştıran biçimiyken, diğeri sistem içerisinde

işçinin ürettiğine sahip olamaması sonucu emeğine yabancılaşması biçiminde gerçekleşir ((Marx, 2010: 59-60). Bu anlamda kadının yabancılaşmasını ele alan sosyalist feministler, kadınların erkeklerden daha derin yabancılaştığını ifade ederler. Çünkü erkekler yabancılaşmanın ağırlığını kadınlarla kurdukları ilişkiyle hafifletebilirken kadınlar için bu tür bir ilişki sömürünün yeni biçimini oluşturur, yani kadınların yabancılaşması hem ev içi emeklerinin sürekliliği ve karşılıksız oluşuyla meydana gelirken hem de erkeklerle kurulan ilişkiyle katlanmış olur (Çakır, 2008: 185). Ayrıca kapitalist sistemde ev dışına çıkıp çalışma hayatına atılan kadın ise erkeklerden daha ucuz iş gücü olarak görülür ve sömürülmeye devam eder. Sosyalist feministler kadın değerlerini radikal feministlerin yaptığı gibi yüceltmeyi de doğru bulmazlar zira yüceltmek erkin yerini değiştirme istemi anlamına gelir. Sosyalist feministler erki değiştirmek değil dönüştürmek isterler. Bir başka deyişle kadın değerlerini öncelemek yerine dayatılan erkek egemen değerleri dönüştürmeyi önerirler (Yüksel, 2003).

Sosyalist feministlerin hukuk sistemine temel eleştirilerini ise hukukun yasa önünde eşitliğinin aslında kapitalizmin eşitsizliğini maskeleyen fikri oluşturur. Yaşanın genelliği ve insan vurgusu işçi veya işveren ayırt etmez, dolayısıyla bulunulan konum dikkate alınmaksızın sunulan eşitlik temelinde adil olmayan bir düzeni barındırır (Yüksel, 2003). Bu durumda sistem içinde kadın ve işçi olmanın yani sömürülüş biçiminin derinliği kapitalist hukuk sisteminde dikkate alınmaz.

7. Kültürel Feminizm ve Hukuk

Farklılık yaklaşımını benimseyen feminizm türlerinden biri olan kültürel feminizm, kadınlık kurgusunun kültürel dönüşüme uğraması gerektiğini vurgulayarak ataerki yapıyı yıkıp yerine kadına dair farklılıkların sunulduğu anaerki bir toplum yapısı önerir. Ayrıca hukuki düzenlemelerin de kadınların farklılıklarına dayanan ihtiyaç ve çıkarlarına uygun hale getirilmesi gerektiğini ileri sürerler (Donovan, 2005. s. 319). Kadının duygusal niteliklerinin erkeğin üstünde olduğunu iddia eden kültürel feminizm kadının kadın olmaktan gelen özelliklerinin benimsenmesinin mevcut hiyerarşiyi kadınlar lehine değiştireceğini öne sürerler. Bu açıdan kültürel feministler kadın erkek eşitsizliğinin mevcut hukuk düzeniyle, yani erkek nitelikli yasalarla çözülemeyeceğini ancak toplumun kültürünün değişimiyle mümkün olabileceğini söylemektedirler (Yükselbaba, 2016: 131 -132).

Kültürel feministlerden Carol Gilligan, kadının bakım ahlakı üzerinde durmuş, sözelimi bu bakım ahlakını koruma ve sorumlulukla ilişkilendirmiştir. Buna göre kadınlar başkalarıyla kurdukları iletişimde erkeklerle göre çok daha hassas ve ahlaki davranmaktadırlar. Gilligan'ın bu fikirleri doğrultusunda kültürel feministler, kadının bakım ahlakının derin hassasiyetlerinin hukuka uyarlanması hatta hukukun temeli olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Demir, 2016: 174-179).

8. Radikal Feminizm ve Hukuk

Radikal feministler, toplumda ataerki tarafından özellikle kadın cinselliğinin tahakküm altına alındığını ve sistemin erkek otoritesinin muhafaza edildiği aile yapısını daima koruduğunu, sistem içerisinde kadının bu yapıya tabi kılındığını ifade ederler (Berktaş, 2011: 9). Kadın cinselliğinin mülkiyetine sahip olmaya çalışan erkek egemenliğe karşı mücadele eden radikal feministler, hukuksal anlamda özellikle kadın bedeniyle ilgili konular (şiddet, kürtaj gebelik, doğum izni vs.) üzerinde durmuşlardır (Vural ve Kantar, 2022 s. 39). Buna rağmen kadınların erkek sistem içerisinde yasaları değiştirme yoluyla eşitsizliği tamamen ortadan kaldırmaya yönelik çabaları radikal feministlere göre anlamlı değildir çünkü ataerkiyle mücadele

etmenin tek yolu onu tamamen yok etmektir (Ramazanoğlu, 1989). Radikal feministlere göre kadının hukuksal eşitsizliği sorunu kadının cinsiyetiyle doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla hukuksal eşitsizliklerin ortadan kalkmış olması bilekadın eşitsizliğine çözüm olmamaktadır (Yükselbaba, 2016: 132-133). Üreme faaliyetinin erkeğin katılımı olmadan sağlanması radikal feministlere göre ataerkiyi tamamen yok etmenin yollarından biridir. Bu yolla cinsel ayırım üzerinden inşa edilen ve kadını özel alana iten anlayış ortadan kalkacak ve kadının cinselliği erkek tarafından denetim altına alınmayacaktır (Firestone, 2013: 20-22).

9. Uluslararası Hukuk ve Feminist Yaklaşım

Feminist yaklaşım uluslararası hukuka üç temel eleştiri sunar; ilk olarak uluslararası hukukun tıpkı ulusal hukuk gibi yasa yapma süreçlerinin kadını dışarıda bırakmasıdır. İkincisi oluşturulan kanunların kadınları ne kadar dikkate aldığıyla ilgilidir. Son olarak feminist yaklaşım yapı olarak uluslararası hukukun ataerkilliği üzerinde durmaktadır (Tesón, 1993:650). Ek olarak radikal feministler, uluslararası hukukun öznesi olan devlet kavramını erkeklerin hukuksal ayrıcalıklarını sürdüren bir araç olarak tanımlamış ve uluslararası hukuka eleştirilerini devlet kavramı üzerinden ifade etmişlerdir (Charlesworth, 1993). Her ne kadar kadınlar silahlı çatışmalar hukuku bağlamında mahfuz/innocent olarak sınıflandırılıp, kadına yönelik eylemler ayrıca düzenlenmiş olsa da, bu erkek merkezli norm ve pratiklerden kaynaklı kadınların gördüğü zararın tazminini sağlamaya yönelik olmuştur. Hukuk düzeninin bir bütün olarak değişmesine dair bir çabayı ifade etmemektedir.

Feminist yaklaşım, uluslararası hukukun karar alma süreçlerinde bulunan kadın sayısının yetersizliğine ve NATO(North Atlantic Treaty Organization), BM(Birleşmiş Milletler) gibi uluslararası örgütlerde bu durumun tezahür ettiğini, kadınların uluslararası örgütlerde yer alıyorsa dahi yönetici kademelerinde nadiren görev aldıklarına dikkat çekerek uluslararası hukukun geleneksel konularının (egemenlik, güvenlik, toprak bütünlüğü) vb. konularının, kadınların ilgisini çekmediği algısıyla bu pratiğin oluşturulduğunu ifade eder. Bu algının gerçeği yansıtmadığını ifade eden feministler aslında erkeklerin, kadınlara göre görece daha yumuşak saydıkları ve kadınsı kategorize ettikleri, mülteci hukuku, çevre, insani yardımlar gibi konularla ilgilenmeyi kadınlara bırakırlar ve daha temel saydıkları ve yukarı da belirtilen egemenlik, savaş, güvenlik gibi konularda kadınlara fırsat eşitliği sağlamazlar. Bununla birlikte yetersiz kadın temsili uluslararası hukukun yasa yapma süreçlerinde kadınların sesine fırsat vermemekte böylece yasama sürecine erişim yalnızca erkeklerle sınırlı kalmaktadır (Brooks, 2002: 346).

BM Şartı'na taraf olan demokratik nitelikli devletler için Şartı'n 1, 8 ve 55. Maddelerine çerçevesinde kadına yönelik her türlü ayrımcılık yasaklanmış ve kadınlara fırsat eşitliği sağlanması devletlere sorumluluk olarak yüklenmiştir. Bu nedenle kadınların yetersiz temsili, ilgili devletlerin kadınların siyasi katılımını engelleyen sebeplerden kaynaklanıyorsa, bu durum uluslararası hukuka aykırı fiil ve insan hakları hukukunun ihlali sayılır. Devletler kadınların yetersiz temsili telafi etmek için önlemler almak ve cinsiyet dengesini sağlamak zorundadır (Teson, 1993: 651-652) Uluslararası hukuk, muhatap olarak devleti alır ve devletler arasındaki ilişkileri düzenler. Bu durumda devlet başkanları uluslararası hukuka dahil olurlar. Kadınların nadiren devlet başkanlığı onları uluslararası hukukla ilişki kurmasını da imkansızlaştıran başka bir etkidir (Brooks, 2002: 348-349).

Feministler kadınların kamusal alanda görünür olduktan sonra özel alanda sömürülerinin devam ettiğini ve bu sömürü biçiminin ulusal hukuk tarafından görülmediğini dolayısıyla özel alanda korunaksız kaldıklarını uzun süre tartışma konusu haline getirmişlerdir. Bunu uluslararası sisteme uyarladığımızda uluslararası insancıl hukukun

yalnızca devlet görevlilerinin işlediği insan hakları ihlallerine karşı duyarlı olduğu görülmektedir. Erkeklerin sistematik bir biçimde kadınları öldürüyor, tecavüz ediyor, işkence ediyor olmaları üstelik bu yapılırken ilgili devletin pasif (isteksiz) bir tutum takınması uluslararası insan hakları hukukunun kapsamına doğrudan girmemektedir. Bir başka deyişle uluslararası hukuk devlet eylemi içermeyen suçlara karşı görünmez bir tutum takınmaktadır (Charlesworth and Chinkin,1993: 66). Yapısal sorunlar münferit eylemler olarak değerlendirilerek bireysel cezai sorumluluk tartışılmaktadır. Başka bir açıdan uluslararası hukuk kadın hakları ihlalleri uygulayan devletlerin uluslararası sisteme katılımını engelleyen normları da barındırmaz. Örneğin Suudi Arabistan'da kadınların kamusal alanda çalışmaları ancak devletin izin verdiği sınırlar çerçevesinde olmaktadır. Buna rağmen Suudi Arabistan'ın uluslararası sisteme katılımını kadına yönelik ayrımcılığı sebebiyle engelleyebilecek uluslararası hukuk normu bulunmamaktadır.

Tarih boyunca savaş zamanı kadınların mağduru olduğu durumlardan birini de cinsel şiddet oluşturmuştur. Ataerkil korumacı değerler, savaş zamanlarında kadını erkeğin onuru olarak görür ve kadın namusunu korumayı erkek başarısının bir göstergesi olarak betimlerler. Buna bağlı olarak savaşın tarafları kadınlara cinsel şiddet uygulayarak aslında savaşın düşman erkeğin zayıflığını vurgulayan bir tür aşağılama meydana getirirler. Yani kadın bedeni üzerinde zafer veya yenilginin emareleri gösterilir (Kutlu, 2014). Savaş dönemi kadınların maruz kaldığı bu cinsel şiddet 1300'lü yıllardan beri Lucas de Pera, Alberica Gentili, Hugo Gotius gibi hukukçular (Charlesworth and Chinkin, 1993: 68) tarafından zaman zaman dile getirilmiş fakat pratikte çok uzun bir dönem ciddiye alınmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar silahlı çatışmaların kurallarını 1899-1907 La Haye Sözleşmeleri belirlemiştir. Yine bu tarihe kadar işleyen örf ve adet hukukunda da kadınların maruz bırakıldığı cinsel şiddet uluslararası hukukun konusu olarak ele alınmaya değer görülmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası 1949 yılında ise Cenevre'de imzalanan Cenevre Sözleşmesi, çoğunlukla kadını annelik ve hamilelik üzerinden koruma yoluyla aile şerefi bağlamında ele almış ancak 1977 tarihli Ek Protokol md. 76/1'de kadının kendisine özgün durumuna dair koruma getirilmiştir. 4 numaralı Cenevre Sözleşmesi md. 27 ise; savaş sırasında kadının maruz kaldığı cinsel şiddeti insan şerefi ve haysiyeti bağlamında ele almıştır. Cenevre 1 Sözleşmesine Ek Protokole kadar kadına yönelik cinsel şiddet muğlak ifadelerle dile getirilmiştir. Bununla birlikte Nuremberg Mahkemesi statüsüne kadar cinsel şiddet insanlığa karşı suç olarak görülmemiştir. Oysa ki kadınların savaş dönemlerinde maruz kaldığı bu sistematik eylemin psikolojik ve sosyolojik altyapısı failer açısından oldukça derindir (Altınsoy, 2022: 117-140). Feminist yaklaşım uluslararası hukukun kadın konusu ile ilgilenmemesi ya da feministlerin baskısı sonucu ilgilenmeye başlaması durumunu yasa yapım süreçlerinin erkek egemen oluşuna bağlamaktadır. Uluslararası hukukun ataerkil yapısı kadınları en çok ilgilendiren sorunları dahi kadınlara bırakmamaktadır.

Uluslararası hukuk kuralı yapım süreçlerinin dışında oluşturulan kanunların kadınların ne kadar lehine olduğu da feminist yaklaşımın uluslararası hukuka eleştirilerinden biridir. Yasa yapım süreçlerinde, objektif olduğu iddiasını taşıyan erkek hukukçular bulunur ve uluslararası hukukta yasaya konu olan insan çıkarları erkek ön yargıları taşır ve erkek konu edilerek kadının dâhil olması sağlanır. Bununla birlikte, eşitlik olarak ifade edilen unsur, kadının erkeğe oranla maruz kaldığı olumsuz şartlar ve kadının cinsiyetine yönelik fiziksel ve psikolojik yapısındaki farklılıklar düşünüldüğünde salt insan hakları hukuku çerçevesinde konuya bakmanın yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu neden kadın hakları özel teması bir zorunluluktur. 1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) ele alınması konumuz açısından önemlidir. Sözleşmeye

konu olan eşitlik erkeklerle aynı temelde medeni ve siyasi hakları konu etmektedir. Kadınlar ve erkeklerin cinslerine özgü durumları -biyolojik yapıları ve maruz kaldıkları sosyal kısıtlamalar- düşünüldüğünde bahse konu hakların bu şekilde ele alınmasının kadın açısından yanıltıcı bir eşitlik sunduğu görülmektedir. 2000 tarihli BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) 1325 sayılı kararı bu eşitliğe uygun olarak bütüncül bir çözüm sunmaktan uzaktır (UNSC, Resolution (S/RES/1325)). Bu noktada sorulacak temel soru, erkeği esas alan bir düzenlemede kadının erkek üzerinden tanımlanma hali insan haklarının korunmasına eşitlikçi bir hizmet sunabilir mi? Bu noktada özellikle ampirik demokrasi teorisi bağlamında demokratik niteliği tam oturmamış toplumlarda kadın haklarına dair olan uluslararası sözleşmelere taraf olma sayısının daha az olduğu ya da taraf olunan sözleşmelerden çıkma veya sözleşmeyi ihlal etme oranlarının yüksek olduğu söylenebilir. Türkiye'nin kurucu üyesi olarak dahil olduğu tam adı Kadına Yönelik Şiddeti Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair İstanbul Sözleşmesi'nden tek taraflı olarak çekilmesi anlamlı bir örnektir. Benzer şekilde İHEB (İnsan Hakları Evrensel Beyanname) imzacısı olmayan Suudi Arabistan ve Güney Afrika gibi devletlerin kadın hakları özelinde bir yükümlülüğe dair irade göstermeleri evleviyetle mümkün gözükmemektedir.

Bununla birlikte jus cogens niteliğe haiz egemen eşitlik ve müdahale etmeme gibi ilkeler devlet yapısını korumakta, devlet ise radikal feministlerce ifade edildiği gibi kadın sömürüsünü erkekler adına hukuk aracılığıyla kurumsallaştırmaktadır. Örneğin modern devletin aile politikaları kadınlık rollerini biçimlendirmekte ve erkeklerin tahakkümü meşrulaştırılmaktadır. Feministler uluslararası hukukun, hükümetleri tarafından hakları ihlal edilen vatandaşlar adına sessiz kalmasına karşın, uluslararası hukukun da adaletsizliğin ortağı olduğunu ifade etmektedirler (Teson, 1993: 653). Devletlerin genelde insan hakları özelde kadın haklarına yönelik uluslararası hukuk sınırlamalarına dahil olmada isteksiz davranmaları, dahil olunan sınırlamalardan tek taraflı olarak geri çekilmesi, kadına karşı işlenen suçların yapısal değil münferit eylemler şeklinde değerlendirilmesi gibi husular temel bir anlayış ya da algılayış sorunsalına işaret etmektedir. 6284 sayılı kanunda kadına yönelik koruma tedbirlerinin yalnızca devletin meşru saydığı nikah akdi ile ele alınması ve nikahsız yaşayan kadının durumuna dair hususun göz ardı edilmesi yine bu yapısal sorunun bir örneğini teşkil etmektedir (Özkazanç, 2015:210).

10. Sonuç ve Değerlendirme

18. yüzyılda nüveleri atılan, 19. yüzyılın ortalarından itibaren ise kolektif bir mücadeleye dönüşen feminizm kadınların cinsiyeti yüzünden maruz kaldıkları sömürüye karşı günümüze dek sürdürdükleri eşitlik ve özgürlük mücadelelerini ifade etmektedir. Feminizmin tarihsel gelişim süreci içerisinde feministler çeşitli anlayış ve ideolojilerden etkilenecek parçalı fakat temelde ortak bir amaç hareketinin parçasını oluşturmaktadırlar.

Feminist hareket kolektif bir mücadele halini almaya başladığında belirli hak ve özgürlük talebi ile hukuki eşitlik arayışlarını hukuk yoluyla arayan kadınlar, 1980 sonrası dönemde hukukun ataerkil niteliğini ve eril dilini sorgulayan kadınlara dönüşmüşlerdir. Hukukun eşitlik ilkesinin kadın yaşam pratiklerini yansıtmadığını ifade ederek hukuku kadın sömürüsünü kurumsallaştıran erkek egemenliği yasalar aracılığıyla güçlendiren bir araç olarak tanımlamışlardır. Buna bağlı olarak feminist yaklaşımın parçalı anlayışı hukukla mücadele yöntemlerine de yansımış ve çeşitli feminizm türlerinin hukuksal ideale varış yolları farklılaşmıştır.

Feminist hareketin uluslararası hukuka yönelik eleştirisini 4 başlıkta toplamak mümkündür; Bunlar;

- Yasa yapım süreçlerinden kadınların ikinci planda tutulması,

- Kadınların özgün durumlarının göz ardı edilmesi ve erkek merkezli hassasiyetler üzerinden yorumlanması,
- Örgütlerde eşit temsilin sağlanmaması,
- Kadın haklarının ihlaline dair denetim ve yaptırımların yetersiz olmasıdır.

Feminist yaklaşım içinde kadınların hukukla mücadeleleri ulusal alanla sınırlı kalmamakta kadınlar kendilerini uzunca süre görmeyen uluslararası hukukun da içine dahil olmak adına mücadelelerini sürdürmektedirler. Kadınlar cinsiyet pencerelerinden uluslararası hukukun ataerkilliğini vurgulamış tıpkı ulusal hukukta olduğu gibi yasa yapma süreçlerinden kadınları dışlanıyor olmasını sorgulamışlardır. Bununla birlikte oluşturulan yasaların kadınları dikkate alma derecelerini analiz ederek uluslararası hukukun erkek standartlarıyla oluşumuna eleştiri getiren feministler uluslararası hukuk belgelerinin erkek ön yargıları taşıdığını dile getirmişlerdir. Bu açıdan kadınların yetersiz temsiline de yasa yapma sürecinde etkili olduğunu vurgulayan feministler kadınların yetersiz temsiline devletlerin bilinçli politikalarına dayandırarak insan hakları hukukunun ihlali olarak değerlendirmekte ve yine feministlere göre uluslararası hukuk bu noktada pasif tutum takınarak devletlerin ayrımcı politikalarını görmezden gelmektedir.

Kaynakça

- Altınsoy, Z. D.(2022). Bir savaş stratejisi olarak cinsel şiddetin Feminist teori ve Uluslararası Hukuk açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 23, 117-140.
- Atmaca, A. ve Ercan, P.(2018). Uluslararası güvenliği yeniden düşünmek: Uluslararası ilişkiler disiplinde feminist eleştiriler. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, (13).
- Arat, N.(2006). Feminist Hukuk. *İUKAD*, (9).
- Baer, J. A.(2015). *Feminist theory and the law. The Oxford handbook of political science*.Ed. R.E. Goodin). Oxford University Press.
- Beauvoir, S.D.(1953). *The second sex*. (ed. H.M. Parsley), Lowe and Brydone.
- Berkatay, F.(2011). *Feminist teoride açılımlar. Toplumsal cinsiyet çalışmaları*. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2312.
- Beşir, F.(2018). Kadın kurtuluş hareketi'nin 68'i. *Toplumsal Tarih*, (293), 34-39.
- Birdişli, F.(2017). *Güvenlik sorunlarına konstrüktivist bir yaklaşım: yapısal şiddet teorisi*. (Ed. O. Ağır), Türkiye'de siyaset ve uluslararası ilişkiler alanında güncel tartışmalar, Seçkin Yayıncılık.
- Blanchard, E. M.(2003). Gender, international relations, and the development of Feminist security theory. *Signs: Journal Of Women Culture and Society*, 28(4), 1289-1312.
- Brooks, R. E.(2002), Feminism and international law: an opportunity for transformation. *Yale Journal of Law & Feminism*, (14), 345-361.
- Brown, S.(1998). Feminism, international theory, and international relations of gender equality. *Millennium: Journal of International Studies*, 17(3).
- Butler, J.(2009). Toplumsal cinsiyet düzenlemeleri. (Çev. Begüm Kovulmaz), *Cogito*, (58).
- Cain, P. A.(2013). Feminist jurisprudence: grounding the theories. *Berkeley Women's Law Journal*, 4(2), 191-214.
- Charlesworth, H.(1993), Alienating Oscar? Feminist analysis of international law. *Studies in Transnational Legal Policy*, (25), 1-18.
- Charlesworth, H. and Chinkin, C.(1993), The Gender of Jus cogens. *Human Rights Quarterly*, 15(1), 63-76.
- Çakır, S.(2008). Kapitalizm ve patriyarkaya karşı: sosyalist feminizm. *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), Eylül-Aralık, 185-196.
- Dahl, T.S.(1987). *Women's law, an introduction to feminist jurisprudence*. (Translate Ronald L.Craig), Norwegian University Press.
- Demir, N. H.(2016). *Feminist perspektiften düşünce tarihinin köşe taşları ve ideal bir hukuk anlayışı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Donovan, J.(2005) *Feminist teoriler*.(Çev. Aksu Bora-Meltem Ağduk Gevrek-Fevziye Sayılan). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ecevit, Y. ve Karkiner, N.(2011). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Emerson, T. et al(1971). The equal rights amendment: a constitutional basis for equal rights for women. *Yale Law Journal*, (80), 871-985.

- Emir, B. (2016). *Svetlana Aleksiyeviç'in kaleminden savaşan kadın anıları: Savaşın kadınsı bir yüzü yoktur*. (Ed. O. Yamaner). 20. yüzyılda savaş ve kadın, (146-159). Bilgi Kültür Sanat Yayıncılık .
- Eisenstein, Z.(1979). *Capitalist patriarchy and the case for socialist feminism*, MontlyReview Press, London.
- Firestone, S.(2013). *Cinselliğin diyalektiği*. (Çev. Yurdanur Salman). Payel Yayınevi.
- Fineman, M.A.(1992), *Feminist theory in law: the different it makes*(1992). (Ed K.J. Maschke). Gender and American law. Newyork&London, Garland Publishing.
- Finley, L.(1998), The nature of domination and the nature of women: reflections on feminism unmodified. *Northwestern University Law Review*, 82.
- Frug, M. J.(1992), *Postmodern legal feminism*. Routledge.
- Gloria, W.(2000). *Feminizm herkes içindir*. Çitimbik Yayınları, İstanbul.
- Güneş, F.(2017). Feminist kuramda ataerki tartışmaları üzerine eleştirel bir inceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (2), 245-256.
- İnce, F.(2018). 68 kuşağı, ikinci dalga feminizm ve cinsel devrim üzerine mukayeseli bir değerlendirme. 20 Şubat 2023 tarihinde <https://www.tesadernegi.org/68-kusagi-ikinci-dalga-feminizm-ve-cinsel-devrim-uzerine-mukayeseli-bir-degerlendirme.html> adresinde erişilmiştir.
- Janus, K. K.(2013). Finding common ground: the role of the next generation in shaping feminist legal theory. *Duke Journal of Gender Law and Policy*, 20(255).
- Kolay, H.(2015). Kadın hareketinin süreçleri, talepleri ve kazanımları. *EMO Kadın Bülteni*, (3). 5-11.
- Kutlu, A.G.(2014). Armed conflicts and sexual violence against women: an inevitable accompaniment?. *KOSBED*, (28), 1-20.
- Leslie, H. and Drake, J.(1997). *Third wave agenda: being feminist, doing feminism*. University of Minnesota Press.
- Mackinnon, C.A.(1997). *Diference and dominance: on sex discrimination*(1984), (Ed. K.J. Maschke), Gender and American Law. Newyork&London, Garland Publishing.
- MacKinnon, C.A.(2015). *Feminist bir devlet kuramına doğru*. (Çev. T. Yöney ve S. Yücesoy).Metis Yayınları.
- Mcnamara, K.R.(1993). Whose security? feminism and international relations. *Journal of International Affairs*, 46(2). 547-553.
- Özdemir, Ö.(2015). Savaş ve çatışmalarda şiddetin kurbanları kadınlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8 (39), 310-318.
- Özkazanç, A.(2015), Feminizm ve hukuk üzerine eleştirel düşünceler. *Ankara Barosu Dergisi*. 2015(4), 205-210.
- Özlük, E.(2017). *Feminist yaklaşım*, (Ed. Ali Balcı ve Şaban Kardaş). Uluslararası ilişkilere giriş kavram ve teoriler. Küre Yayınları.
- Rowbotham, L. S. ve Wainwright, H.(1984). *Feminizm Sosyalizm ve eylemde birlik*. İletişim Yayınları.
- Savran, G.A.(2013). *Kadınlar neden savaşa karşı?*. Kanat Kitap.
- Sever, D.Ç.(2016). Hukuk eğitimine feminist bir bakış ve yöntem arayışları. *Hukuk Kuramı*, 3(3), 16-43.
- Smart, C.(1995). *Law, crime and sexuality, essays in feminism*. SAGE, London.
- Sheehan, M.(2005). *International security: an analytical survey*, Boulder, Lynne Rienner.
- Yüksel, M.(2003). *Feminist hukuk kuramı ve feminist düşünce teorileri*. Beta Yayınevi.
- Saigol, R.(2016). *Militarizasyon, ulus ve toplumsal cinsiyet şiddetli çatışma alanları olarak kadın bedenleri*. İletişim Yayınları.
- Sylvester, C.(1994). *Feminist theory and international relations in a postmodern era*, Cambridge University Press.
- Taş, G.(2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), 163-175.
- Terriff, T. et. al.(1999). *Security studies today*. Polity Press.
- Tesón, F. R.(1993). Feminism and international law: a reply. *Va. J. Int'l Law*, (33), 647-684.
- Thornburn, D.(2000). Feminism meets international relations. *SAIS Review*, 20(2), 1-10.
- Tickner, J.A. and Sjoberg, L.(2007). *Feminism*. (ed. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith), International relations theories: discipline and diversity, Oxford University Press.
- Tickner, J. A.(1994). *Feminist perspectives on peace and world security in the post-cold war era*. (Ed. M.T. Klare). Peace & world security studies: a curriculum guide. Boulder&London: Lynne Rienner Publishers.
- Tickner, J.A.(2002). Why women can't run the world: international politics according to Francis Fukuyama. *International Studies*, 1(3), 3-11.
- Tickner, J. A.(2005). Gendering a discipline: some feminist methodological contributions to international relations. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(4), 2173-2188.
- Tür, Ö. ve Koyuncu, Ç.(2010). Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı: temelleri, gelişimi, katkı ve sorunları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (26), 3-24.
- United Nations Security Council, Resolution (S/RES/1325).
- Ünlü, A.D.(2020). Uluslararası ilişkilerde kadınların barış hareketi: Barış ve Özgürlük için Uluslararası Kadın Birliği. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 20, 107-128.
- Vural, E. ve Kantar, G.(2022). Feminist ideoloji ve söylem karşısında hukuk. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 4(2), 34-43.
- Waever, O.(1995). *Securitization and desecuritization*. (ed. R.D. Lipchut). OnSecurity, New York: Columbia University Press.
- Yükselbaba, Ü.(2016). Feminist perspektiften hukuk. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, (74), 123-138.